

Motion

1980/81:368

av Carl-Henrik Hermansson

om en planmässig utbyggnad av den offentliga sektorn

I

Tomas, 10 år, och Petter, 8, läser tidningarna. – "Så kan Sverige privatiseras!" Vad menas med det, morfar? – Ja, privatiseras... Det menas att allting ska vara privat, skolan, daghemmen och sjukvården, allting som staten och kommunerna sköter nu. – Vem ska sköta det då? – Företagen, bolagen. – Så kapitalisterna ska tjäna pengar på allting? – Ja, det är meningen med det hela.

Så här kan man tänka sig att det blir:

DET PRIVATISERADE SAMHÄLLET

Realistisk fars i tre akter

Personer: Herr Svensson (47), metallarbetare

Fru Svensson (43), kontorist

Anders Svensson (19), värnpliktig

Eva Svensson (16), studerande

Lillen Svensson (6), förskoleelev

SAF-representant, maskerad som tomt

CIA-agent

KGB-agent

SÄPO-agent (sjukhusspion)

AKT I

I familjen Svenssons hem i Skärholmen, Stockholm. Det är julafton och julbordet står dukat. Fru Svensson lägger sista handen vid dukningen. Resten av familjen i angränsande rum när första akten börjar.

Fru Svensson (ropar till de andra): Kom nu och ät! Maten är färdig.

Eva (kommer in i rummet): Men jag måste slå in mina julklappar först! (Resten av familjen kommer in i rummet.)

Anders: Äh, vi ska inte ha några julklappar. Det är småborgerligt att köpa julklappar.

Lillen: Mamma, jag vill ha julklappar!

Herr Svensson: Gör nu som mamma säger, så vi får mat nå'n gång. Så kanske jultomten kommer när vi har ätit.

(Alla sätter sig vid bordet.)

Lillen: Det finns ingen jultomte. Det är bara pappa eller Anders som klär ut sej.

(Det ringer på dörren.)

Fru Svensson: Vem kan det vara? På julafton. Gå och öppna du Anders och se efter vem det är!

Anders: Nej, men titta det är en riktig jultomte!

(SAF-representanten kommer in maskerad som jultomte med totemask och skägg, fastän i mörkblå kläder.)

Lillen: Vilken konstig tomt. Varför har han inte röda tomtkläder?

SAF-representanten: God jul i stugan! Finns det några snälla svenskar här? Här tänker väl inte husfar ta pappaledigt när nästa barn kommer? Här städar ni väl ordentligt, här ligger det inte silikosdamm som över resten av Sverige? Eller härskar också här den likgiltighet för det mesta som välfärdssystemet skapat?

Herr Svensson: Vet hut, karl! Komma och störa i familjefriden med sådana dumheter. Vad är det för smörja ni pratar?

SAF-representanten: Förlåt, jag läste bara högt ur den julklapp som sju direktörer i Industriförbundet begåvat hela det svenska folket med. Får jag lov att lämna ett exemplar av Så kan krisen lösas!

Herr Svensson: Är ni onykter? Dom här fulla jultomtarna har man ju läst om i tidningen.

SAF-representanten: Jag försäkrar, jag försäkrar, jag är helt nykter. Jag glömde mej, det här var egentligen inte mitt ärende. Men när jag ändå går runt så stoppar jag litet broschyrer i brevlådorna.

Anders: Den där låter som om den borde ligga i sopnedkastet på en gång.

SAF-representanten: Får jag föreställa mig! Mitt namn är Mordling, jag kommer från Byrån för samhällskontakt. Vi lämnar en stor julklapp till befolkningen i hela Skärholmen. Det är verkligen ett julens glädjebudskap. Ni har av regeringen utvalts till försöksområde. Ni slipper i fortsättningen hela det statliga och kommunala förmyndarsystemet. Skärholmen är från och med i morse privatiserat enligt Svenska arbetsgivareföreningens modell. (Tar av sig totemasken.)

Lillen: Vilken ful gubbe! (Börjar gråta.)

Fru Svensson: Såja, lugna dej, vi är ju här allesammans. Vi kan visa ut honom om han blir dum.

Anders: Arbetsgivareföreningen – klär dom ut sig till tomtar nu också. Men nu förstår jag dom mörkblå kläderna.

Herr Svensson: Vad menar ni egentligen? Ska vi privatiseras? Vad är det för någonting? Nu får ni förklara er.

SAF-representanten: Om jag bara kan få sitta ned, så ska jag genast förklara saken.

Herr Svensson: Var så god och sitt! Anders, ta fram en stol till.

SAF-representanten: (sätter sig): Vi känner ju alla till hur den offentliga sektorn svällt under de senaste åren. Det är grundorsaken till alla våra ekonomiska problem – underskottet i utrikeshandeln, underskottet i

statsbudgeten, utlandsskulden. Nu måste det bli utrymme för exportindustrin att växa. Den offentliga sektorn måste skäras ned och rationaliseras. Vi inom SAF vill göra det på ett radikalt sätt. Låt de privata företagen ta hand om det som nu drivs i offentlig regi. Låt företagen konkurrera med varandra på en fri marknad. Och vi har som sagt med regeringens tillstånd utvalt Skärholmen till försöksområde. Gratulerar!

Herr Svensson: Jag vill inte bli nå'n jäkla försökskanin.

SAF-representanten: Det är i själva verket en stor förmån. Tänk att bli en föregångare för det nya privatiserade samhället.

Fru Svensson: Det där med privatiserad har ni inte förklarat.

SAF-representanten: Ni slipper alltså det statliga och kommunala förmynderskapet. Daghem, skolor, sjukvård kommer i fortsättningen att skötas snabbt och effektivt av privata företag. Ni köper deras tjänster helt enkelt och ni är fria att köpa av vilket företag ni vill.

Eva: Betyder det att jag slipper gå i plugget längre? Och att jag slipper den där dumma majjen? Hurra!

Fru Svensson: Nej, du ska skaffa dej en ordentlig utbildning, så du har en chans att klara dej mot datamaskinerna.

SAF-representanten: Ja, utbildningen ska vi inte lägga ned, men den måste bli målinriktad och ske i bättre samklang med näringslivet. Privata företag tar hand också om undervisningen. Det blir konkurrens mellan olika utbildningsformer.

Eva: Så det blir privatskolor alltihop då?

SAF-representanten: Just det. Du har fattat galoppen.

Eva: Men då blir det väl höga terminsavgifter? Eller ska bolagen sköta undervisningen gratis? Om man måste betala en massa stålar får jag inte råd att gå i plugget.

Anders: Du ska se, det är det det handlar om. Har man en farsa som är metallarbetare ska man inte ha någon utbildning.

SAF-representanten: Vi måste premiera dom som vill arbeta och dom som är företagsamma. Annars kan samhället aldrig gå framåt. Vill man kosta på sina barn en bättre utbildning ska man ha rätt att göra det.

Fru Svensson: Men sjukvården då, blir det likadant där? Med privata företag som sköter det?

SAF-representanten: Javisst, då får vi äntligen litet effektivitet i sjukvården. Man kan rationalisera arbetet och se till att sjukvården följer med i den allmänna produktivitetsutvecklingen.

Herr Svensson: Så LM och Volvo ska ta hand om sjukvården då? Är det Wall eller Gyllenhammar som ska bli överläkare? Och så blir det väl som i Staterna, där det kan kosta flera tusen att ta bort blindtarmen.

SAF-representanten: De reella kostnaderna kommer naturligtvis att bli lägre än för närvarande eftersom hela sjukvårdssektorn blir mera effektivt skött. Men det riktiga är ju att varje patient bär sin egen kostnad. Så är det i all sund företagsamhet.

Fru Svensson: Så sjukkassan kommer inte att betala längre?

SAF-representanten: Också socialförsäkringarna kommer att privatiseras. Folk får ta vilka försäkringar dom vill ha. Det blir ett verkligt fritt konsumtionsval och inte det nuvarande tvånget.

Herr Svensson: Det blir precis som på 30-talet då. Det har farsan berättat om. Hur det var att vara arbetslös eller sjuk. Ingen arbetslöshetskassa, ingen sjukkassa.

SAF-representanten: Nja, försäkringar ska ju folk få ta.

Herr Svensson: Men om man inte har råd då?

SAF-representanten: Då gäller det att arbeta. Vi måste få bort silikosdammet. Valfärdssystemet har lett till självbelåtenhet och likgiltighet. Nej, nu var jag hos Industriförbundet igen. Vi i SAF kverulerar inte. Och herr Svensson ska inte tro att ni måste betala allting kontant. Alla medborgare kommer att få dragningsrätter eller checkar som dom ska använda för att betala för undervisning, daghemsplatser eller sjukvård. Checkarna får användas för vilket ändamål man vill. Det blir fritt konsumtionsval. Och man får gå till vilken sjukvårdsbutik eller skolbutik man vill.

Fru Svensson: Men om man blir långvarigt sjuk då, då går ju alla checkarna åt till det. Då blir det inget över till daghem eller skola. Ska man ta ungarna ur skolan och daghemmet då?

Lillen: Jag vill gå på dagis. Där är det så kul.

SAF-representanten: Medborgarna måste ju själva få avgöra vad de vill satsa på. Den som vill köpa mycket kläder för sina inkomster måste få göra det. Den som vill köpa bättre mat måste ha rätt att göra det. Så är det ju i ett fritt samhälle. Vill ni inte leva i ett fritt samhälle?

Anders: Hur blir det med försvaret då? Ska det också privatiseras? Ska det bli privatarméer precis som i en del latinamerikanska stater?

SAF-representanten: Vi har allvarligt diskuterat frågan och kommit fram till att försvaret tills vidare bör drivas i offentlig regi. Annars finns det ju risk för att allehanda samhällsfientliga element bildar egna arméer. Men om det socialistiska tvångssamhället fortsätter att växa kan vi tvingas att inta en annan ståndpunkt.

Herr Svensson: (har suttit och ilsknat till): Du snackar om tvångssamhälle och menar allt det som min farsa och morsa och vi själva har slagits för. Att man skulle ha social trygghet och inte vara utlämnad till svält om man blir arbetslös eller sjuk. Att ungarna ska ha någonstans att vara om bägge föräldrarna behöver arbeta. Att dom ska ha möjlighet till en ordentlig utbildning. Att inte alla rättigheter ska kosta pengar och vara till bara för dom rika. Allt det vill ni slopa. Kapitalisterna ska göra vinster också på småungarna i daghemmen, på barnen i skolorna och på dom sjuka. Och det kallar du en välgärning och ett glädjebudskap! Och på själva julafton kommer du och har spökat ut dej till tomte! Nej du. Mordling eller vad du hette, nu åker du ut. Och hälsa hem till tomtefar Nicolin att vi ska nog sätta stopp för kapitalets försök att ta hand om allting igen. Ut med dej innan vi blir

verkligt förbannade! (Reser sig. Hela familjen Svensson reser sig.)

SAF-representanten (retirerar mot fönstret, öppnar det och ropar): Överfall! Hjälp! Polis!

Anders: Polisen har ni väl privatiserat redan, så den lönar det sig inte att ropa på.

SAF-representanten: Visst sjutton, det glömde jag. Hjälp! Finns det ingen privatpolis?

CIA-agenten (sticker in huvudet genom fönstret): All right, at your service. Jag är från CIA:s svenska avdelning. Kan jag först få grundavgiften 100 dollar?

KGB-agenten (tränger undan honom): Vi har lägre taxa, vi tar bara 50 rubel i grundavgift. Men så erövrar också KGB en växande marknadsandel.

SAF-representanten (chockad): Finns det ingen svensk polis längre?

SÄPO-agenten (dyker upp i fönstret): SÄPO till er tjänst. Ni kan betala med dagis- eller skolcheckar. Men ni verkar dålig. Är det ansträngande att spela tomte? Ge mej fyra sjukvårdscheckar så tar jag er direkt till Gyllenwalls nya sammanslagna sjukhus. SÄPO har av tradition en egen avdelning där.

SAF-representanten (hoppas ut genom fönstret): Äntligen en chans till litet privatliv!

Ridå

(Akt 2, som utspelas på en vårdavdelning på Gyllenwalls nya sammanslagna sjukhus AB, och akt 3, som utspelas i en lärosal i Werténska skolan Inc., måste av utrymmeskäl utelämnas.)

II

Kontinuerlig produktion förutsätter reproduktion. Om vi utgår från de nuvarande ekonomiska formerna måste arbetskraftens värde eller arbetarens lön räcka till inköp av de livsmedel, kläder, bostadsbetingelser osv. som behövs för att underhålla den arbetande individen i hans normala livstillstånd. Omfattningen av de nödvändiga behoven är en historisk produkt och beror också av ett lands sociala och kulturella utveckling.

Om den kapitalistiska produktionen skall kunna fortsätta måste arbetskraftens säljare föreviga sig, dvs. skaffa sig familj och barn. Arbetarlönen måste alltså också förslå till familjens uppehälle. Reproduktionsprocessen i denna mening är sammanfattningen av alla de aktiviteter och sysslor i och utanför hemmet genom vilka arbetaren icke blott kan inställa sig frisk och kry till kapitalistisk utsugning nästa morgon utan också i sinom tid sända nya arbetare i nästa generation till samma verksamhet, oundgänglig för kapitalismens existens. Utan reproduktion är alltså fortsatt produktion otänkbar.

Reproduktionens betydelse förtjänar att framhållas i polemik mot de kapitalistiska grupper och borgerliga partier som just nu så högljutt kräver att

den s. k. offentliga sektorn skall begränsas. Den utveckling som försiggått när det gäller reproduktionen har som bekant inneburit att stora delar av denna flyttats – och alltså växande delar flyttas – ut ur hushållen. Delvis svarar den privata kapitalistiska sektorn för delar av reproduktionen. Man kan peka på den ökade användningen av färdiglagad mat, kommersiellt producerade bakverk, konfektionskläder etc. Här har alltså delar av reproduktionsprocessen blivit vanlig kapitalistisk produktion för profit.

Andra delar av reproduktionsprocessen har kommit att ingå i den offentliga sektorn. Det gäller t. ex. stora delar av sjukvården, en växande del av åldringsvården osv. En del av sjukvården, framför allt den del som kan kallas omvårdnad, finns fortfarande kvar i hushållen, men en allt större del av sjukvården har förts över till den offentliga sektorn. Det är troligt att denna process kommer att fortsätta, bl. a. därför att sjukdomar i så hög grad drabbar de äldre generationerna, vilka under många år kommer att utgöra en växande del av Sveriges befolkning.

I den debatt som just nu pågår i Sverige om den offentliga sektorns utveckling och omfattning hävdas exempelvis av ekonomiminister Gösta Bohman att den minskning av antalet arbetstillfällen i industrin med omkring 100 000 som skett under de senaste tio åren skulle vara en följd av den offentliga sektorns starka utveckling. Påståendet är både platt och direkt felaktigt. Det är visserligen sant att antalet anställda i kommuner och landsting under samma tid ökat med omkring 400 000. Men om en storhet minskar och en annan växer, behöver det ju inte alltid vara så att den senares tillväxt sker på den förras bekostnad.

Orsakssammanhangen är väsentligen helt andra än att det är utbyggnaden av den offentliga sektorn som strypt den svenska industrins utveckling. Under samma tioårsperiod har antalet anställda i svenska företag utomlands ökat med omkring 100 000. Här finns verkligen ett sammanhang med den inhemska industrisjukan genom kapitlexport och direkt utflyttning av arbetsplatser. Processen av avindustrialisering finns för övrigt i en rad kapitalistiska länder och är inte något speciellt för Sverige.

Över huvud taget är det falskt att ställa industrins och den offentliga sektorns utveckling i motsättning till varandra. En utbyggnad av den verksamhet som pågår i offentlig regi framför allt på reproduktionsprocessens område, men också vad gäller kommunikationsväsendet m. m. har varit helt nödvändig för att industrin kunnat anläggas och fungera. Industriell produktion kräver alltså mänsklig arbetskraft. Arbetare och tjänstemän behöver bostäder, skolor, sjukhus, vägar osv. Den industriella produktionen kräver distributions- och kommunikationskanaler. Detta sammanfattas ibland i begreppet infrastruktur. Och det är f. n. den offentliga som svarar för de helt avgörande delarna av infrastrukturen.

Kritiken mot den offentliga sektorns tillväxt brukar ofta ta utbyggnaden av sjukvården som exempel. Men också här är det lätt att se hur den kapitalistiska ekonomiska utvecklingen drivit fram och direkt nödvändig-

gjort en utbyggnad av sjukvården. Människor har flyttats från jordbruket till industrin, från landsbygd till städer och industrisamhällen. Kvinnorna har med olika medel förts ut i förvärvslivet. Arbetande människor har skadats och lemlästats i produktionsprocessen. Arbetare och tjänstemän har slagits ut ur produktionen därför att de inte orkat med den högt uppdrivna arbetstakten, med jäktet och stressen.

Allt detta som den kapitalistiska industriella utvecklingen direkt förorsakat har ställt ökade anspråk på vården. Det gäller barnavård, det gäller åldrvård, det gäller sjukvård. Sambandet mellan sociala förhållanden och sjuklighet framträder klart i de undersökningar som finns om hälsotillståndet i olika socialgrupper. Den större sjukdomsfrekvensen i det som kallas socialgrupp 3 är markant.

Inte underligt att det är borgerligheten som driver attackerna mot den offentliga sektorn och mot sjukvården. Klassintressena talar här krasst och kallt. Man följer två linjer i angreppen. Dels kräver man att den offentliga sektorns tillväxt skall stoppas, dels t. o. m. att den direkt skall skäras ned. Den borgerliga regeringens nedskärningsplan sägs uttryckligen bara vara första början. Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) framträder alltmera som ett slags överparti till de borgerliga partierna och driver de hårdaste offensiva stötarna. På SAF-kongressen i november framträdde finansvärldens gamle store man Marcus Wallenberg och krävde en nedskärning av de offentliga utgifterna med 35 miljarder kronor på två år och samtidigt en lönesänkning med 15 %. Utdelningarna till aktieägarna ville han dock inte minska.

Sverige närmar sig en regelrätt ekonomisk kris. Det är helt klart för alla att en nedskärning av den offentliga sektorn betyder att krisen kommer snabbare och att arbetslösheten ökar ännu mera. Men detta är ett pris som kapitalisterna gärna tar ut av arbetarna för att få en som de tror effektivare kapitalism.

Den andra linje man driver är en privatisering av den offentliga sektorn. Krav ställs om att olika nu offentliga verksamheter, däribland även daghemsverksamhet, skola och sjukvård, skall överlämnas till det privata kapitalet. Sjukvården och de övriga verksamheterna skall drivas kommersiellt. En SAF-direktör har gått så långt att han vill begränsa den offentliga sektorn till försvar, polis och rättskipning. Allt annat skall privatkapitalet ta hand om (Danne Nordling i Dagens Nyheter 12 nov. 1980). Även Marcus Wallenberg krävde i sitt tal på SAF-kongressen privatisering av den offentliga sektorn.

Det är ett ännu brutalare klassamhälle kapitalet och borgerligheten vill införa i frihetens namn. Det är självklart att arbetarrörelsen och alla demokratiska krafter måste motsätta sig en avveckling av det sociala välfärdssystem som byggts upp under de gångna årtiondena. Den första uppgiften är alltså att försvara de socialt viktiga delarna av den offentliga sektorn, att försvara de framsteg som gjorts och det utrymme som finns för en

progressiv utveckling. Attackerna mot den offentliga sektorn måste avslöjas och slå tillbaka.

Den andra uppgiften för vidare. Den är att arbeta för en planmässig utbyggnad av viktiga delar av den offentliga sektorn. Det gäller framför allt barnomsorgen, skolan samt hälso- och sjukvården. En stor del av barnen har fortfarande inte tillgång till en god offentlig barntillsyn. Daghem och fritidshem måste snabbt byggas ut och deras kvalitet förbättras. Undervisningsväsendet är fortfarande inte tillfredsställande. Hälso- och sjukvården måste få en planmässig utbyggnad, bl. a. med hänsyn till de ökade krav som befolkningens ålderssammansättning ställer. Samtidigt måste vårdens organisation och innehåll förbättras. Ett verkligt inflytande för personalen genom självbestämmande skulle medverka till en bättre vårdssituation för patienterna. Arbetsdelningen skulle kunna brytas upp, avståndet mellan beslut och vårdarbete minskas, patienterna få möjlighet att medverka i sin egen vårdplanering och omvårdnaden börja att spela en större roll.

Utbyggnaden av den offentliga sektorn måste emellertid ske planmässigt. Det är nödvändigt att utvecklingen inom de olika områdena ställs i ett gemensamt sammanhang och att samtidigt det ömsesidiga beroendeförhållandet mellan den offentliga sektorn och övriga samhällssektorer uppmärksammas. Eftersom den nuvarande regeringen inte kan tänkas framlägga ett positivt program för den offentliga sektorns utbyggnad bör ett sådant utarbetas av en parlamentariskt sammansatt offentlig utredning.

Med hänvisning till det anförda yrkas

1. att riksdagen uttalar sitt avståndstagande från den agitation som bedrivs för en privatisering av den offentliga sektorn,
2. att riksdagen hos regeringen begär tillsättande av en parlamentariskt sammansatt utredning med uppgift att utarbeta ett program för en planmässig utbyggnad av de socialt viktiga delarna av den offentliga sektorn.

Stockholm i januari 1981

C.-H. HERMANSSON (vpk)